

τ Veronikan

Nr 3/2014

T-Veronikan

Årgång 19 nr 3/2014

T-Veronikan ges ut av Örebro Läns Botaniska Sällskap. Bidrag till tidningen, synpunkter på innehållet och tips om botaniska händelser mottages tacksamt av redaktionen. Citat ur T-Veronikan får göras, om källan anges. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.

Ansvarig utgivare

Rain Nylund

Redaktion

Gunilla Dahlén 070-325 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Lena Bjärmark 0701-75 71 25
bjarmark@gmail.com

Daniel Gustafson 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Arne Holmer 0582-407 58
arne.holmer@telia.com

Björn Nordzell 019-24 40 31
bjorn.nordzell@telia.com

Material skickas till:
teveronikan@gmail.com

Omslagsbilder

Bened *Euonymus europaeus*, är en ett par meter hög buske eller ett buskträd med på våren oansenliga vitgröna blommor. Betydligt mer iögonenfallande blir trädet på hösten då frukter och blad lyser i rött, orange och gult. Växer i mullrika lövskogsmarker, helst kalkhaltiga, i sydligaste Sverige. Om en fjärilslarv som tycker om detta träd kan du läsa i en artikel på sidan 4.

Tranbär *Vaccinium oxycoccos* växer på våt vitmossetorv vid myrkanter, skogskärr och vid skogssjöar med gungflystränder. De små cyklamenliknade blommorna övergår på senhösten i mörkröda, C-vitaminrika bär, som bäst avnjutes efter frost.

Text och illustrationer: Björn Nordzell

Hjälp sökes!

Vill du vara med och hjälpa till med praktiskt arbete i föreningen? Har du tips om någon som kan passa som kassör? Hör gärna av dig till oss!

M.v.h. styrelsen och redaktionen

Manusstopp för

T-Veronikan

nr 4/2014 15 november

Utgivningsplan:

4 nr, febr, april, sept, dec

Annonspriser, kr:

	1 inf	2-4 inf
Helsida	1000	800
Halvsida	700	600
Kvartssida	500	400
Åttondel	350	300

ISSN 1402-2419

Vice ordföranden har ordet - Hösten är här!

Daniel Gustafson

Hösten anländer som väntat varje år. Tur är väl det. Varje år tar jag dock emot den med blandade känslor. Visst är det skönt att krypa in och mota mörkret och kylan med en kopp te, en god bok och stearinljus - men alla kläder som ska på så fort man går utanför dörren...? Vi botanister får lov att ägna oss åt inomhusstudier av foton och kollektioner från den gångna sommaren eller åt att planera inför nästa säsong. Rapportera fynd i Artportalen.

Hösten innebär också svampsäsong. De flesta av oss kanske nöjer sig med kantareller och Karl Johan till stekpannan, men det finns ju mer än så att hitta! Årets svampsäsong verkar enligt kännare ha varit mycket bra i norra delen av länet men lite sämre söderut.

Jag hade förmånen att få tillbringa en halv arbetsdag i början av oktober tillsammans med Michael Andersson från Länsstyrelsen och Martine Farup från Skogsstyrelsen. Vi for till Seltorp och Långbyn strax norr om Örebro, nära sjön Lången. Här är kalk i marken och gammal bondskog, rester av skogsbetesmarker och naturliga kalkhällmarker. Skogsstyrelsen har nyligen gjort biotopskydd av en del av området och nu diskuterade vi hur man kan gå vidare för att eventuellt skydda ytterligare arealer av intressanta kalkbarrskogar.

Jag känner markerna eftersom jag varit här flera gånger och inventerat hällebräcka. Vi fick se bladrossetter av arten även denna dag - rosetter som ska övervintra och blomma nästa år. Vi hittade också bland annat rikligt med blåsippan, tibast, olvon och borsttistel. Michael letade svampar och tog sig tid att visa mig och Martine. Mycket spännande! Då vi var ute lite sent på säsongen var det inga mängder av vare sig arter eller fruktkroppar. Bland de arter vi hittade kan dock nämnas barrviolspindling *Cortinarius*

harcynicus, diskvaxskivling *Hygrophorus discoideus*, fjällig taggsvamp *Sarcodon imbricatus* och grangråticka *Boletopsis leucomelaena*.

Även en del intressanta mossor hittade vi: platt fjädermossa *Neckera complanata*, kruskalkmossa *Tortella tortuosa*, långfliksmossa *Nowellia curvifolia* och stubbspretmossa *Herzodiella turfacea*. De två första indikerar kalk och de två senare växer på död ved. Michael gjorde också ett riktigt fint mossfynd när han sprang på bollvitmossa *Sphagnum wulfianum*, en nordlig art som annars är sällsynt i länet. Bollvitmossan är väldigt lätt att känna igen, även för oss som inte är lika duktiga på mossor, med sina täta huvuden och mörkbruna stjälkar. Tuvorna påminner lite om en klunga sommarbrända svenskar som nyss krupit in i stora mössor för att skydda öronen från höstvindarna.

Rapport från Tysslingedagen

Sällskapet hade förmånen att vara en av utställarna i Kils Nytorps gamla missionshus under Tysslingedagen den 29 maj.

Rain Nylund och undertecknad gjorde marknadsföring för Närkefloran och T-Veronikan. Vi hade dock konkurrens av Staffan Ullström – Kjell Stockhaus fina naturböcker, hembygds skrifter samt många fina hantverksalster.

Man kan konstatera att det var många av besökarna som inte kände till vår verksamhet. Därför var det extra roligt att få visa upp föreningen. Vi fick sälja ett antal floror och desutom fick vi veta att några vill skänka sina herbarier till oss. Kilsbergens Hembygdsförening, som äger huset, stod för försäljning av kaffe med våfflor till en aldrig sinande ström av besökare. Det underbara vädret bidrog säkert till att så många åkte runt sjön för att besöka hantverkare och utställare denna fina majdag!

//Berit Ragné

Fjärilarnas blomsterrestaurang

Del 2. Vad har vi studerat i Sverige?

Text och bild: Claes U. Eliasson.

Den utmagrade marken, såsom förr genom slätter på ögödslade ängar, erbjuder plats för många växtarter. Idag är det vanligare att öppen kulturmark är näringsrik och endast ett fåtal växtarter har lyckats ta för sig och därför helt dominerar.

Vägganterna har blivit landets största slättermark, där regelbundna markstörningar skapar utrymme också för den utmagrade markens konkurrenssvaga arter att gro. Dessa faktorer ger tydligt avtryck i fjärilarnas val av favoritmiljöer.

Ett starkt växande intresse för att studera dagfjärilars beteende tog sin början över hela västvärlden under 1970-talet. Stockholms Universitet var med från starten och är sedan länge ett av de världsledande universiteten med många doktorander som gjort intressanta arbeten vägledda av duktiga handledare.

Christer Wiklund som från början varit en av de tongivande i forskningens inriktning ägnade under några år på 1970-talet sin uppmärksamhet åt några dagfjärilarters blombesök. På den plats i mellersta Dalarna där han studerade turkos blåvinge (då benämnd Donzels blåvinge) besökte båda könen nästan samtliga av de på ängen förekommande blommorna (för referensen se del 1 i T-Veronikan 2-2014). Han presenterar en lista på tolv blommande växtarter vilka fjärilarna besökte och endast två växtarter de inte besökte. Gulvial, som jag föreslog som en viktig nektarresurs för turkos blåvinge i ett annat område, fanns inte på Christers äng i Dalarna. Hans iakttagelser stöder därför idén att dagfjärilar i hög utsträckning är opportunister som klarar av att anpassa sig till många olika växtsamhällen. I en annan undersökning av Christer och en kollega studerades aurorafjärilens blombesök inklusive äggläggningen. Där noterades en tydlig skillnad mellan könen i valet av blommande växtarter. Detta var helt i linje med de schweiziska resultaten för adonisblåvinge, men ännu var idéerna om varför

urvalet såg så olika ut mellan könen fokuserat på hanarnas annorlunda beteende med partnersökande över större arealer.

Citronfjäril

Ola Jennersten, bördig från Örebro, studerade under 1970-talet födovalen hos citronfjäril under sensommaren i ett område i Dalsland. Han noterade då att där fanns det ingen skillnad i valet av blommor mellan könen. Båda könen besökte främst åkervädd, rödklint och ängsvädd i den ordningen, successivt som dessa blomnade över. Det är intressant att notera att den schweiziska undersökningen jag omtalade i del 1 visar att dessa tre växtarters blommor producerar en högre koncentration av sockerarterna i nektarn än genomsnittet (undantaget ett par av ärtväxterna). Vidare placerar sig väddarterna bland de högsta då det gäller total mängd nektar per blomkalk. En skillnad mellan aurorafjärilar och citronfjärilar som kan vara avgörande i valet av blommor är att citronfjärilens hona inte lägger ägg förrän efter parningen som sker först efter övervintringen under våren. Båda könenas näringsintag är under sensommaren inriktat på att bygga upp en näringsreserv för att klara övervintringen.

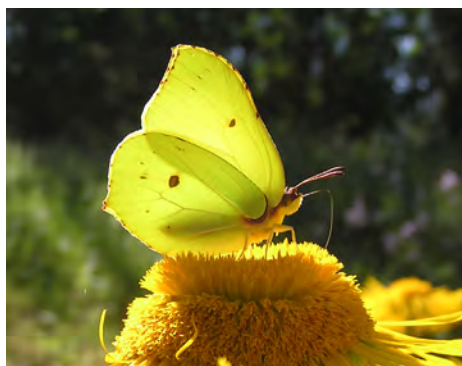
Ola noterar också att citronfjärilen nästan undantagslöst sökte sig till röda eller blå blommor. Man menar utifrån summan av andra forskningsresultat att fjärilarna under början av sin levnad går igenom en inlärningsprocess och att beteendet/preferensen hos en och samma art kan variera mellan olika platser beroende av det tillgängliga utbudet av nektarresurser. Hur den ärftliga delen i sökandet fungerar är så vitt jag känner till ännu otillräckligt undersökt. Klart är dock att förmågan att urskilja UV-ljus i ljus-

spektret gör att blommorna ser annorlunda ut för fjärilarna än för oss människor. Varje fjärilsart kan ha en specifik topp i känsligheten för en begränsad våglängd i hela det för dem synliga ljusspektret som hjälper dem att hitta rätt i växtvärlden. En sådan specialisering kan nog oftare handla om att finna den rätta värdväxten för äggläggningen. Forskarna menar också att dofter har ett inflytande som är att räkna med i fjärilarnas bedömning av blommors nektarinnehåll.

Citronfjärilen byter som bekant helt nektarresurser då den åter visar sig under våren. Nu dominerar gula blommor såsom tussilago och videarternas gulare hanblommor i urvalet. De flesta av fjärilsindividerna lever länge nog att också få njuta av maskrosor och senare, om de har turen att undgå predation, hela försommarens rika utbud av blommor. Då besöker fjärilarna blommor i hela färgskalan.

Parningen sker under våren och om det råkar vara nästan vindstilla en solig dag kan man få se det ganska udda parningsspelet. Båda parter förefaller väl införstådda med hur det hela måste gå till. Honans vingrörelser för henne inte framåt, bara sakta uppåt i en hovrande flykt man annars bara ser hos trollsländor eller hos flugor. Hanen måste bevisa att han bemästrar samma förmåga att flyga utan att för längre ögonblick avlägsna sig från honan. Genom att befinna sig nära henne påverkas hon av hans ljuva, förföriska dofter som utgår från vingarnas speciella doftfjäll. Efter en längre flykt tillsammans accepterar honan sin partner och parningen kommer till stånd på lägre höjd. Då en svag vind blåser mot fjärilarnas kroppsriktning kan det se ut som om de flyger baklänges under parningsspelet. Ser man däremot en envist uppvaktad hona på marken som slår ut med vingarna och höjer upp bakkroppen signalerar hon att hon inte längre är intresserad av ytterligare parning.

Honorna lägger sina ägg ett och ett eller ett par tillsammans på knoppar och späda skott av brakved eller getapel. Brakvedens diskreta, gulgröna blommor är en av asknätfjärilens favoriter. Jag har sällan noterat

Citronfjärilen söker sig gärna till blå och röda blommor före övervintringen, men kan också falla för en gul lockelse – uppifrån och ner på ängsskära, ”ramlösa” och strålöga. Att citronfjärilen lockas också till plast med starka färger visar nog att blomdofterna är av underordnad betydelse för denna art.

Asknätfjäril skulle vid namnbytet 2005 också med all rätt ha kunnat få namnet olvonnätfjäril. Olvon är den andra av artens värdväxter under det sociala larvstadiet under sensommaren. Fjärilen gör sig bra mot den vackra blomman, men denna är inte någon favorit och troligen ganska nektarfattig.

Asknätfjärilen har liten konkurrens om brakvedens diskreta blommor och denna har blivit till en av artens favoriter. Möjligen hittar fjärilarna dessa genom doften.

att andra dagfjärilsarter besöker dessa blommor. Därför vårdar vi oss särskilt om att behålla rikligt av brakved i fjärilsreservaten i Lindesbergs kommun, så där stortrivs även citronfjärilen. Asknätfjäril är en av få så kallade habitatdirektivarter bland fjärilarna som förekommer inom EU. Det är vår förpliktelse att värna om dess livsmiljöer och för framtiden garantera en livskraftig population. Arten är även Västmanlands landskapsinsekt, men detta val skedde då arten ännu benämndes boknätfjäril.

Vitfläckig guldvinge

En annan pionjär inom dagfjärilsforskningen i Sverige är Per Douwes vid zoologiska institutionen på Lunds Universitet. Han gjorde också några banbrytande arbeten om dagfjärilar under 1970-talet. Särskilt ägnade han sin uppmärksamhet åt studier av vitfläckig guldvinges val av nektarresurser. Larverna utvecklas på ängssyra som saknar betydelse för fjärilarnas blombesök. Han undersökte beteendet på fyra lokaler i Östergötland under 1960-talet och på tre lokaler i Skåne fram till och med 1971.

Han förbluffades över att på varje lokal besökte fjärilarna ett högst begränsat urval av blommande växtarter, även då dessa bara utgjorde en mindre andel av det totala utbudet. I Östergötland dominerade på två lokaler helt besöken på röllika, på en lokal nysört och åkertistel, samt på en fjärde lokal där dessa var ovanligare dominerade smörblomma. Prästkragar besöktes mer sparsamt på ett par lokaler. På tre lokaler utgjorde även besöken på åkervädd en något högre andel. I Skåne dominerade på en lokal blåmunkar och på övriga två lokaler ängsvädd. Främst i Skåne insamlades tillräckligt med data för att påvisa att det var en skillnad i hanars och honors preferens.

På torrängslokalen med blåmonkar som var den helt dominerande nektarresursen för hanarna fördelade sig honornas besök mer jämnt över hedblomster, blåmonkar, timjan och gullusern. På de övriga två lokalerna i Skåne var hanarnas och honornas val av nektarresurser mer lika, fokuserade på ängsvädd, men för honornas del på en lokal även blodrot och för hanarnas del på en lokal även rödklint.

Sammanlagt gjordes 3070 noteringar av blombesök med nektarintag i Östergötland och motsvarande 262 noteringar i Skåne. Per drog bland annat slutsatsen att fjärilarna undviker blommor med dold och mer svår-tillgänglig nektar som hos de på flertalet av lokalerna dominerande ärtväxterna. Istället väljer de lättillgängliga plattade blommor. Han noterade att blommorna ofta var mötesplatsen för parningen och att det är tänkbart att detta haft en avgörande betydelse för urvalet besökta växtarter. På varje lokal i Östergötland dominerade ofta en blomfärg, såsom vit hos röllika, nysört och prästkrage, eller som hos den senare också den gula färgen såsom hos smörblomma. På lokalerna i Skåne dominerade istället blå blomfärger. Han noterade i Östergötland, särskilt att på en av lokalerna, där honorna till 20 % gjorde sina nektarintag på åkertistel undvek de fullständigt kärtistel, trots att dess blommor för oss ser så lika ut.

Aminosyror i nektarn

Under åren som förflutit sedan dessa studier av dagfjärilars nektarintag har man forskat ytterligare i vilken betydelse aminosyror har för fjärilarnas livslängd och fruktbarhet. Hos en tropisk art tillhörande *Heliconiinae* (till vilken underfamilj våra pärlmorfjärilar förts) upptäckte man redan under 1970-talet att fjärilarna samlade blommors pollen runt spetsen av sugsnabeln. De kunde tillgodogöra sig aminosyror i pollenkornen genom att dessa

Vitfläckig guldvinge vill sannolikt inte missa chansen att visa upp sig och samtidigt kunna spana efter en förbiflygande artfrände och föredrar därför att inta nektar ur plana blomgrupper som de hos nysört.

löstes upp av en utsöndrad droppe vätska från sugsnabeln. Så vitt känt förekommer inte pollenutnyttjande hos någon grupp fjärilar i Europa. En art av *Heliconiinae* som i ett fjärilshus gavs artificiellt blandad nektar utan möjlighet att extrahera aminosyror från pollen levde i snitt 21 dagar (max. 38) medan de individer som fick tillgång till pollen i genomsnitt levde 38 dagar (max. 105). Denna fjärilsgrupp är populär i våra publika fjärilshus.

Vitfläckig guldvinge besöker liksom många andra dagfjärilsarter och bastardsvärmare gärna de extra nektarrika blommorna hos åkervädd.

Benvedsspinnmal kläckta från dvärgbenved i Nora 22/7 2012 är första noteringen från Västmanland och från inlandet i Mellansverige.

Många undersökningar har under senare år gjorts rörande aminosyrornas inverkan på fjärilarnas äggmängd, äggstorlek och äggens överlevnad. Resultaten har varit långt ifrån entydiga och det var först då man började ställa näringsinnehållet i larvernas föda i relation till fjärilarnas intag av aminosyrerik nektar som man såg ett entydigt mönster. På Universitetet i Basel utförde man ett test med fyra olika behandlade grupper av kartfjärilar av den andra generationen. (Arten avbildas i del 1) Två av grupperna fick under larvstadiet de äldre och näringsfattigare blad av nässlor som normalt är tillgängliga under högsommaren, medan två av grupperna fick spädare blad från på nytt uppväxande plantor efter att de slagits av. Normalt har denna generation av fjärilslarverna i naturen inte tillgång till den senare typen av föda som är mer kväverik.

Från de två olika uppfödda larvgrupperna gavs en separerad grupp fjärilar från varje uppfödningmodell tillgång till artificiellt blandad nektar innehållande aminosyror, medan de två kvarvarande enbart fick en sockerblandning. Det visade sig nu att de två larvgrupper som fötts upp på den näringsrikare kosten gav fjärilar som lade

lika många ägg oberoende av om de fått tillgång till aminosyror eller inte. Däremot producerade de fjärilar som kom från larver med näringsfattigare kost och inte fick tillgång till aminosyror i nektarn bara hälften så många ägg. De fjärilar som fick näringsfattig kost i larvstadiet kunde kompensera detta genom intaget av aminosyror i nektarn och producerade då 75 % av jämförbar äggmängd från fjärilarna som fått näringsrik kost i larvstadiet. Äggstorleken påverkades inte i något av fallen. Således lyckades de med detta experiment visa att nektarns innehåll av aminosyror spelar en viktig

roll som ett komplement till den näring fjärilen kunnat inhämta under larvstadiet. I naturen är kvalitén på larvernas föda sannolikt starkt varierande beroende av faktorer som nederbörd, torka och solexponering. Därför är ett varierat utbud av blommande växtarter med olika kvalitéer hos nektarns innehåll betydelsefullt.

Slåttermetodens inverkan på fjärilarna

Nu i digitalkamerornas tidevarv kan man på t.ex. Artportalen studera vilka blommor en art oftast blivit fotograferad på. För egen del har jag ganska stor spridning i blomvalet på foton av vitfläckig guldvinge, dock är alla blomval helt i linje med Pers iakttagelser. Däremot har jag trots ett trettiotal foton av violett kantad guldvinge enbart foton av nektarsök på smörblomma, medan de däremot gärna vilar på mårar och på grässtrån. Båda dessa guldvingar lever som larver på ängssyra. Violettkantad guldvinge har sin livscykel väl anpassad till slåtterängar med "normal" slåtterperiod under juli. Äggen hinner då att kläckas och de små larverna släpper sig vid störningen under slåttern ned på markytan. Då höet torkat och samlats ihop har larverna förflyttat sig till de gröna växterna som finns kvar närmare markytan.

Så har deras livscykel fortgått i hundratals år tills människan introducerade inplastningstekniken för djurfodret. Man är nu inte längre beroende av längre perioder av torrt väder för att få in höet. Man kan också påbörja skörden tidigare än förr då gräslängden betyder mindre än näringskvalitén. Dessa avvikelser från tidigare brukningsmetoder är svåra eller omöjliga för fjärilsarterna på slätterängen att anpassa sig till. En följd av detta har blivit att den nära släktingen, violett guldvinge, idag är så utrotningshotad att den ganska nyligen upptagits på habitatdirektivlistan. Denna fjäril vars larver hos oss lever av ormröt på slätterängar har under lång tid missgynnats av gödsling, upplöjning för förnyelse av vallodling, samt nu också av ensilerings-tekniken. Den försvinner gradvis från län efter län på grund av den tilltagande fragmenteringen av livsmiljöerna. Så sent som på 1970-talet fanns den ännu på några få lokaler i både Örebro och Västmanlands län och det tidigare sydligaste fyndet i Sverige är från Närke, Hagaby 1938. Det troligaste är dock att just denna fjäril transporterats passivt norrifrån, möjligen som larv i höet i en militär järnvägstransport. I vår tid ser det ut att vara de skyddade ängarna med brun-kulla i Jämtland som kan komma att bli violett guldvinges sista överlevnadsrefugium.

Ny art för Västmanland

Avslutningsvis en liten berättelse om vad som kan ske då man planterar in sydliga växtarter i sin trädgård. Berit Ragné gjorde mig uppmärksam på att hon hade fått ”nån ohyra” som kalåt hennes buske av dvärg-bened som hon redan haft ett tiotal år. Det här var i juli 2012. Senare samma månad kläckte jag fram ett antal spinnmalar från de kokonger jag hittade i busken. Eftersom gruppen spinnmalar, dit också den ökända häggspinnmalen hör, inte tillhör min specialitet sände jag senare ett foto till Bengt-Åke Bengtsson som författat *Nationalnyckeln* volymen i vilken denna grupp beskrivs. Han godkände dem som benvedsspinnmal *Yponomeuta cagnagellus*. Den lever normalt på vår inhemska benved. Han skriver

i boken om arten att den är utbredd vid kusten från Bohuslän till Uppland. På Öland och Gotland är den särskilt vanlig medan förekomsten i Uppland och Södermanland är mer tillfällig och troligtvis beroende av migration söderifrån. Berit kan ståta med en ny art för Västmanland i sin trädgård i Nora stad, och så vitt jag kunde se på spinnrester i busken fanns den kvar hos henne ännu 2013. Frågan är hur och när den kommit dit. I Berits trädgård finns också mycket gamla benvedsbuskar, men på dessa fanns inga spinntrådar 2012. Berit tror sig dock ha sett spinn på larver också på någon av dessa under tidigare år.

Referenser

- Bengtsson, B.-Å. & Johansson, R. 2011. *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Bronsmalar – rullvingemalar, Roesslerstammi- dae – Lyonetidae*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Bengtsson, B.-Å. 2014. Anmärkningsvärda småfjärilar (Microlepidoptera) i Sverige 2013. *Ent. Tidskr.* 135: 27–48.
- Douwes, P. 1978. Fjärilens födoval hos vit-fläckiga guldvingen, *Heodes virgaureae* L. (Lep., Lycaenidae). *Ent. Tidskr.* 99: 1–10.
- Dunlap-Pianka, H., Boggs, C. L. & Gilbert, L. E. 1977. Ovarian dynamics in heliconiine butterflies: programmed senescence versus eternal youth. *Science* 197: 487–490.
- Eliasson, C.U., Ryrholm, N., Holmer, M., Jilg, K. & Gärdenfors, U. 2005. *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar, Hesperidae-Nymphalidae*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Jennersten, O. 1980. Födoval och rörelsemönster hos en höstpopulation av citronfjäril. *Ent. Tidskr.* 101: 109–114.
- Mevi-Schütz, J. & Erhardt, A. 2005. Amino acids in Nectar Enhance Butterfly Fecundity: A Long Awaited link. *The American Naturalist*. 165(4).
- Wiklund, C. & Åhrberg, C. 1978. Host plants, nectar source plants and habitat selection of males and females of *Anthocaris cardamines* (Lepidoptera). *Oikos* 31: 169–183.

Gråmalvan vid Käggleholms slottsruin

Text och bild: Åsa Forsberg.

Vid Käggleholms slottsruin (med anor från 1300-talet) växer den sällsynta och rödlistade gråmalvan *Malva thuringiaca* (Nära hotad NT). Gråmalvan kan betraktas som en kulturreliktväxt vilket innebär att den levtt kvar på platsen långt efter det att odlingen upphört.

Gråmalvan är en gammal trädgårds- och läkeväxt som odlats sedan 1700-talet. Första fynduppgift är från 1761 i Linnés *Florae Sveciae Novitiae*. Fyndplatsen var i Vårdsåtra, söder om Uppsala, där den ännu växer. Som läkeväxt har roten använts som hostdämpande och slemlösande medicin. Gråmalvan som växer vid Käggleholm kan mycket väl ha odlats och funnits kvar sedan 1700-talet.

Gråmalva *Malva thuringiaca* är en flerårig, upp till 2 m hög malva som ofta växer i täta bestånd. Hela växten ger ett grått intryck genom att blad och stjälkar är gråfludna. Kronbladen är rosa (ibland vita) och urnupna. Ytterfodret består av tre flikar och är sammanväxta. De få gråmalvebestånden som i dag finns kvar i Sverige hotas av exploate-

ring och igenväxning. Enligt artdatabanken bör samtliga bestånd skyddas och vårdas.

Skötsel dag 22/8 2014

Under dagen samlades Andreas Martinsson, Lars Jansson, Anders Isaksson och Göte från Skogsstyrelsen samt Åsa Forsberg från Länsstyrelsen. Syftet med dagen var att inventera gråmalvan samt att utföra aktiva skötselåtgärder för att förbättra livsmiljön för växten. Gråmalvan är rödlistad och ingår i Floraövervakningen dvs den inventeras med jämna mellanrum för att bedöma dess status. Åke Lindström inventerar Gråmalvan i Käggleholm och har rapporterat en minskning av arten. Minskningen beror sannolikt på ökad konkurrens av buskar och sly. Även palsternackans utbredning har troligen försämrat malvans växtplatser genom att

Gråmalva *Malva thuringiaca*.

Innan arbetet sattes i gång märktes alla Gråmalvaplantor med snitsel.

konkurrera om solljus och näring. På fem platser såddes fröer från malvaplantorna in.

Framtida skötsel

År 2015-2016 ska det arbete som utfördes i år underhållas, det vill säga alla sly och busk uppslag som kommer upp efter årets röjningar ska klippas bort. Palsternackan bör ryckas för hand alternativt slås av innan den fröar av sig. Palsternackan är en tvåårig växt som med lite idogt arbete de kommande åren borde kunna begränsas. De platser som såddes med malvafröer måste hållas efter extra noga för att de ska ha möjlighet att växa upp utan alltför hård konkurrens av annan växlighet. För de kommande åren föreslås två besök per år. Ett besök bör förläggas runt midsommartid och då ska endast växtplatserna för gråmalvan skötas. Rensa områdena från sly, brännässlor och palsternacka. Kratta ihop materialet och för bort det från området. Senare på säsongen, i slutet på augusti, kan hela området slås med slätterbalk men områden med Gråmalva undantas. Gråmalvan ska inte slås av utan lämnas så att den har möjlighet att fröa av sig och på så sätt breda ut sig.

I området växer även humle, akleja, skelört och krollilja. Alla dessa arter är gamla trädgårdsarter eller arter som trivs i närhet till bebyggelse. Dessa bör vårdas på bästa sätt d.v.s. inte slås av eller rensas bort. Speciellt den talrika humlen kan uppnå en mycket hög ålder och kan vara av en mycket gammal sort. Vårdplanen kan efter några år med denna skötselriktning utvärderas och uppdateras.

Anders och Andreas rensar bort palsternacka och brännässlor runt Gråmalvabestånden.

Andreas röjer buskar och mindre träd runt ruinen och i gropen nedanför ruinen för att skapa ljusare livsmiljöer för gråmalvan.

Lars slår hela området runt Käggleholm med slätterbalk.

Ny intressant växt i Östernärke

Text och bild: Arne Holmer.

På hemvägen från Botanikdagarna i Ångermanland ringer min mobiltelefon. Peter Bring, en stockholmsbo med sommarstuga i Närke berättar att han sett en ovanlig växt utanför torpet.

Han hade kontaktat Lars Löfgren som hänvisat till mig. Efter att ha hört hans ärende blev jag förstås heltänd. Vi kom överrens om att jag måste komma ut till honom och titta på växten. Det han berättade lät nästan osannolikt.

Någon vecka senare är Peter under några semesterdagar i sin torpstuga och jag passar på att leta mig fram dit på småvägar i sydöstra Närke. Trakten är sedan tidigare känd för att vara botaniskt rik, en övergångsbygd mellan slätten och skogsbygden, påverkad av lättvittrad kalkhaltig morän, hittransporterad av inlandsisen nere från slätten. Jag förundras t.ex. över ovanligt rik blomning av nässelklocka i vägkanter och skogsbryn, i mängder som jag aldrig tidigare skådat.

Peter drog iväg med mig strax utanför tomtgränsen. Där växte de, flera stora halv-

meterhöga klorofyllfria parasiter. De var i full blomning, vackra spiror med gula, aningen lila blommor. Det ögonblickliga intrycket var att det inte kunde vara något annat än tistelsnyltrot *Orobanche reticulata*. Några började vara överblommade, några få var i knoppstadiet. Värdväxten borsttistel *Cirsium heterophyllum* fanns där också i mängder. Vi började räkna och förflyttade oss ytterligare en bit utanför tomten. Minst 70 exemplar kunde räknas ihop. Vi travade inte ut i den högvuxna vegetationen av borsttistlar, strätta, hundäxing, åkertistlar, stinksyska, nässelklockor och enstaka tibastbuskar. Dels för att vi i kortbyxor inte vill ha närkontakt med brännässlorna, dels för att inte trampa ned eventuella snyltrötter som dolde sig i den höga, täta vegetationen. Området är ett igenväxande hygge, kanske delvis gammal betesmark. Sly i form av has-

Tistelsnyltrotens miljö, ett igenväxande hygge.

Tistelsnylrot tillsammans med sin värdväxt, borsttistel.

sel, asp och sälg började växa upp. De flesta plantorna satt i den norra, skuggigare kanten av hygget och i kanske något fuktigare miljö intill ett dike. Peter köpte torpet 2010 och han såg växten redan då. Och även om han inte är botanist förstod han att det var något märkligt som växte utanför tomtens. Ett fotografi sände han till Riksmuseet och fick svaret att det troligen var tistelsnylrot. Jag tog också foton och sände till Erik Ljungstrand, Botaniska institutionen vid Göteborgs universitet, för att få ytterligare bekräftelse på artbestämningen. Eriks besked i telefonen var vad vi väntade oss. Det är den sällsynta tistelsnylroten som etablerat sig i Närke. Den är liksom andra snyltrötter rödlistad (med beteckningen EN, starkt hotad). Den parasiterar förutom på borsttistel även på kåltistel (som inte finns i Närke) och vill att marken ska vara kalkrik och halvskuggig.

Man ställer sig förstås frågan: Hur har den kommit hit? Hur kan den plötsligt dyka upp så långt från tidigare kända lokaler, några få platser på Västgötaberget och i Skåne? På senare år också upptäckt i Småland (2003). En första tanke var att närkelokalen kunde vara den nordligast i landet, men arten har nyligen också hittats i Uppland (2006).

Blommorna är gula med något lila anstrykning.

En reflektion som Erik framförde var att den eventuellt kan vara insädd, något som troligen skett med snyltrötter på annat håll i landet. Men inget tyder på att så är fallet här.

Lokalen är rapporterad till artportalen. Där visas inte den exakta växtplatsen för allmänheten. Den är av säkerhetsskäl dold. Familjen i torpet framförde också tanken att det inte vore så roligt om det kommer att springa mängder av nyfikna botanister runt stugknuten. Därför har inte heller lokalen preciserats i den här artikeln. Tistelsnylrotten har i de sydligaste landskapen i Sverige flera släktingar. Alla är sällsynta, upptagna på listan över hotade arter. De är parasiter specialiserade på olika värdväxter. T.ex. lever timjansnylrot på timjan, röllikesnylrot merendels på röllika, klöversnylrot på klövrar och klintsnylrotten på som namnet antyder vädcklint. Det är ju inte underligt om växter med så preciserade krav på sin omgivning blir mycket sällsynta. De har också en tendens att dyka upp något år på en plats för att nästa år vara helt försvunna, och att sedan något år därefter återigen glädja botanisten med vackert blommande plantor. Det ska bli spännande att se vad som händer i fortsättningen på närkelokalen.

Stora skogbränder är inte något nytt

Text: Per Erik Persson.

Landskapstäckande skogsbränder som den nu aktuella Västmanlandsbranden under torra somrar är i ett historiskt perspektiv inte något nytt.

Joh. Wilh. Zetterstedt, botanikprofessor i Lund och expert på tvåvingar, flugor, skriver om den tidens skogbränder i sin bok *Resa genom Umeå Lappmarker i Västerbottens län förrättad 1832*. Han var ute för att samla insekter och fick ihop 22 000 exemplar tillsammans med sin medresenär Gustaf Dahlbom.

Han skriver om skogbränderna 1831. ”Förledne sommar voro härstädes människorna i öster och väster sysselsatta med att släcka skogseldar. Det var då en ovanligt stark torrka; eldarna spridde sig otroligt hastigt, och fruktan, oro och bekymmer föregick, omgif och följde den allestädes. Röken stod som ett tjockt moln öfver hela södra Lappmarken. Den trängde sig in i husen, den utbredd sig till bottniska viken, den gick ett stycke ut öfver hafvet, den steg opp i luften och under flera Juliveckor förmörkade den solen.” Hur stora arealer som brann är det svårt att bedöma men säkert bra mycket mer än den i Västmanland.

Björnlandets nationalpark 1100 hektar stor består av tallskogar och ligger i Åsele i södra lappmarken. Där har det mesta av skogen kommit upp efter branden 1831. Men när branden löper som markbrand brukar äldre tallar med sin högt ansatta krona och tjocka skorpbark överleva branden. Här finns det också äldre tallar som överlevt den branden och tidigare bränder. Granen däremot brinner nästan alltid ihjäl.

Under senare delen av 1990-talet arbetade jag någon månad om året som naturvårdsexpert i nordvästra Ryssland med inriktning på skydd av urskogartad skog och förvaltning av sådana skyddade områden. Då träffade jag också på en del områden där landskapsstora bränder rasat.

Belemor-Kuloi är en platå 1.2 miljoner hektar stor öster om Vita havet med mest urskogartad skog. Här brann det i södra

delen mellan 30 000 och 40 000 hektar skog något av åren i början på 1930-talet. Jag har flugit över trakten och där växer det nu fin tallungskog.

Kenozero nationalpark som ligger något tiotal mil öster om Onegasjön och är 106 000 hektar stor. Det mesta av skogen i parken är 70 till 90 år gammal tall- och björkskog som kommit upp efter landskapsstora bränder i början på 1900-talet.

I flacka landskap som vårt och i Ryssland verkar också större arealer kunna brinna vid samma tillfällen än i starkt kuperade eller bergiga områden. På brantare bergssluttningar löper branden ofta upp längs sluttningen för att dö när den kommer högt upp.

De nordliga barrskogarna, den västliga tajgan, tog över landskapet för sådär 10 000 år när inlandsisen smält. I ett globalt perspektiv är de unga ekosystem med förhållandevis enkel struktur och få trädarter. Skogsbränder är en del dessa skogars naturliga ekologi och långsiktiga dynamik. De förnygrar och förnyar skogen och frigör växtnäring. Efter branden grov björk och tall. I naturlandskapet var det blixten som tände. När människan i större omfattning började färdas i skogarna orsakade rastställets eldar många av bränderna som då blev mer frekventa. Från Ryssland finns också osäkra uppgifter om att ljungens frö som är oljerikt kan självantända i stark solvärme och starta skogsbränder. Forskare har också studerat tidsintervall mellan bränderna som kan vara några tiotal till hundratals år. När det är lång tid mellan bränderna samlas mer brännbart material på marken och nya bränder blir hårdare. Ett antal insekter, växter, svampar och lavar är beroende av skogsbrand för att överleva. Många av dem är rödlistade.

Men öar, myrholmar, sumpskogar och liknande platser brukar inte brinna. De kallas brandrefugier. Här växer gammal lavtyngd

granskog där de äldsta granarna kan vara både tre- och fyrahundra år gamla. Till enbart brandrefugierna är en del mycket sällsynta rödlistade arter knutna. Ett exempel är större barkplattbagge som har få lokaler i landet.

Linné skriver i sin lapplandsresa som gjordes 1732, ”Stora skogarna stå öde och fåfänga, ty ingen behöver timret, vilket faller omkull och ruttnar bort.”

Först när virket under senare delen av 1800-talet fick ett värde i den nordliga tajgan och gick att sälja som timmer och massaved började man mer aktivt släcka skogsbränderna. Skogarna ombildades så genom systematiska avverkningar från skog

som levde på naturens villkor till virkesproduktionsskogar med kalhuggning och skogsodling. I detta system finns inte plats för skogsbränder. Det har varit en av de riktigt stora sentida förändringarna av vårt nordliga landskap.

Som en del av vården i en del naturskyddade skogar bränner man istället skogen för att behålla deras naturliga prägel och gynna brandbetingade arter.

Västmanlandsbranden är ett exempel på en nutida större skogsbrand under en torr sommar. Men sådana omfattande skogsbränder är inte något nytt hos oss. 1831-års bränder i Lappmarken är ett exempel på detta.

Hjälp önskas i Sånnaboda!

Styrelsen fick ett brev från Roland Hylén i Sånnaboda i Kilsbergen. Han vill gärna ha hjälp av föreningen med att inventera och restaurera det gamla odlingslandskapet. Är du intresserad av att hjälpa till? Hör av dig till styrelsen eller redaktionen så förmedlar vi kontakten. Så här skriver Roland:

Jag heter Roland Hylén och jag köpte den gamla bergsmansgården i Sånnaboda, strax ovanför Garphyttan, år 2008. Huset var förfallet men har snyggats upp och även marken runt omkring.

Jag har röjt sly och slagit av och hässjat den mindre markbit som hör hit. Jag har sett till att diken har röjts. Planen är att försöka få tillbaka ängsmarken och dikena som de en gång var. Det skulle vara trevligt med kuningt folk och lite fler armar, så därför detta mejl! Finns det intresse från föreningens sida eller enskilda medlemmar är det bara

att höra av sig och komma och titta.

En enklare inventering har skett med hjälp av en bekant biologilärare och så har länsstyrelsen varit på besök med anledning av återställande av beten hos grannfastigheten. Likaså har byggnadsvårdare från länsmuseet och stadsantikvarie varit här men det har mest gällt byggnaderna. Länsstyrelsen har gett kulturmiljöstöd till del av gårdsgård och jordkällare.

Skickar med några bilder och så får vi se om det finns intresse! /Hälsningar Roland

Ruderatexkursioner i Örebrotrakten 2011, 2012 och 2013

Text: Åke Lindström. Bild: Åke Lindström, där inte annat anges.

Vi är några stycken som fortsatt att leta intressanta arter på ruderatmarker, främst på de stora kompostlimpor som deponerats i f.d. grustaget väster om Bonstorp i södra delen av Örebro samt på en liknande deponering i ett f.d. grustag sydväst om Mellringe i nordvästra delen av staden.

Kompostlimporna brukar vara ca 30 – 40 m långa och 2 – 3 m höga och hysa massor av spännade arter, de flesta förstås tidigare år utkastade trädgårdsväxter men en och annan spännade ruderat växt från främmande länder träffar man på, ofta hitkomna med fågelfrö eller planteringsjord.

Arne Holmer och Leif Fransson har ofta deltagit i dessa exkursioner och Erik Ljungstrand besöker oss en gång om året då han är på väg från Göteborg till den stora ruderatexkursionen i Stockholmstrakten. Då brukar Owe Nilsson och Kjell Sundkvist vara med och någon gång även Ingrid och Sven

Engström. Jag samlar belägg av nya och intressanta arter och skickar dessa senare till Naturhistoriska riksmuseet där Thomas Karlsson tar emot dem, artbestämmer beläggen eller bekräftar våra artbestämningar, med bl.a. hjälp av det stora material som finns i fanerogamherbariet på Riksmuseet. Slutligen etiketteras och dataregistreras de pressade exemplaren och läggs sedan in i det speciella ”Nordiska herbariet”. Därefter får jag en rapport från Thomas om vilka namn han kommit fram till och under vilket namn han lagt in dem i herbariet. För denna förnäma service passar vi härmed på att tacka Thomas hjärtligt.

Förkortningar som förekommer i texten:

(det./conf. ThK, S) = Thomas Karlsson har artbestämt eller bekräftat artbestämningen, belägg finns nu på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm)

(det. E.Lj, S) = Erik Ljungstrand har artbestämt belägget, Thomas Karlsson har ingen avvikande åsikt och belägget finns i Stockholm.

Ny för Närke = Ej tidigare noterad förekommande utanför odling i Närke enligt Närkes flora (Löfgren 2013)

2011

25/4 Jag besökte Bonstorps grustag och hittade en vackert blommande tuva av **ormöga** *Omphalodes verna* (conf. ThK, S) på en kompostlimpa. En ny art för mig. Dessutom fanns där ett bestånd med blommande **fransk lungört** *Pulmonaria affinis* (conf. ThK, S). Tidigare har vi bara sett sommarblad av denna art.

15/5 Jag återvände till Bonstorps grustag och fann 21 kraftiga plantor av **rabarber**

Röd nejlikrot *Geum coccineum*.

Rheum rhabarbarum rikligt blommande. Där fanns också 8 ex av **purpurlök** *Allium hollandicum*, numera populär i stadens odlingar och årligt förekommande i detta grustag. Tre för mig nya arter fanns där också: 2 ex av **röd nejlikrot** *Geum coccineum* (conf. ThK, S; ny för Närke), 1 ex av **judaspenningar** *Lunaria annua* och två små blommande buskar av **rosenrips** *Ribes sanguineum* (conf. ThK, S; ny för Närke).

18/6 Jag gjorde ett nytt besök i Bonstorps grustag och fann en myckert vacker tuva med **strandiris** *Iris sibirica* vid foten av en kompostlimpa. Ett blommande ex vardera av **bondpion** *Paeonia x festiva* och **kermesbär** *Phytolaca acinos* fanns där också på limporerna. **Luftlök** *Allium x proliferum* (conf. ThK, S) var en ny art för mig och tidigare inte rapporterad från Närke.

23/6 Jag besökte f.d. trädgårdstippen vid Lindhultsvägen, numer utplanad för att bereda plats åt husbyggen. **Ullig hjärtstilla** *Leonurus cardiaca* ssp. *villosus* fanns kvar, även i år blommande med 8 stjälkar. På andra sidan vägen, i ett skogsbryn, upptäckte jag ett bestånd med blommande **strålöga** *Telexia speciosa*. Nordväst ut, i närheten av Lindhultsparken blommande 23 ex av **fingerborgsblomma** *Digitalis purpurea* intill ett igenväxande dike. Där fanns också ett bestånd med **praktbetonika** *Betonica macrantha*, troligen rester av tidigare trädgårdsutkast.

5/8 Arne, Leif och jag gick en runda i Bonstorps grustag och hittade 20 blommande ex av **stockros** *Alcea rosea*. Där fanns också en blommande buske av **vippslide** *Aconogonon divaricatum* (conf. ThK, S). **Kransveronika** *Veronicastrum virginicum* (conf. ThK, S) fanns på samma plats som förra året, 6 blommande ex. Thomas Karlsson godkände artbestämningen med viss tvekan, blomfärgen stämmer men det är för många blad, 5 stycken, i bladkransarna. Han har dock lagt in belägget under detta namn i det Nordiska herbariet. En ny art, ej tidigare funnen utanför odling i Närke (Löfgren 2013), hittade vi på en kompostlimpa, nämligen **jackman-klematis** *Clematis x*

Silvermiskantus Miscanthus sacchariflorus.

Tistelgullfrö Xanthium spinosum. Foto Arne Holmer.

Stenkyndel *Clinopodium nepeta*.

Kikärt *Cicer arietinum*.

jackmanii (conf. ThK, S) med sina stora, blålila blommor, först på senare år funnen förvildad i i Sverige.

14/9 Jag hade fått tips via Artportalen att det skulle finnas en snötipp vid norra delen av Gustavsviksstråkan, kallad Tappstället, med intressant ruderatflora som Lars Ferm rapporterat om. Jag begav mig dit och mycket riktigt enligt rapporten fanns där ett bestånd med **sandkämpar** *Plantago arenaria* (conf. ThK, S), en fågelfröinkomling som är funnen på ett stort antal lokaler i landet, främst på olika tippar, men som vi inte lyckats hitta på våra tippar hittills. Den är bara funnen en gång tidigare i Närke. Kjell Sundkvist fann den vid Hovsta f.d. station 1990 (Löfgren 2013). På en jordhög fanns ett ex av **purpursporre** *Linaria purpurea*, och på sandmark ett ex av **hällveronika** *Veronica longifolia* x *spicata*.

16/9 Erik Ljungstrand kom på besök och vi började med att gå runt i Bonstorps grustag och nu med Eriks hjälp anteckna ett stort antal arter. **Praktklocka** *Platychodon grandiflorus* fanns där i år också men nu på en ny plats. Flera gånger har vi tidigare träffat på små skott av **persika** *Prunus persica* men här såg vi nu en en meter hög ”buske”. Blommande **ageratum** *Ageratum houstonianum*, **koreansk anisop** *Agastache rugosa* och **röd sköldpaddsort** *Chelone lyonii* hittade vi i enstaka exemplar. En aster med blekt blålila blommor väckte vår uppmärksamhet och Erik kunde genast bestämma den till **brokaster** *Symphyotrichum* x *versicolor*. Den är inte tidigare noterad utanför odling i Närke (Löfgren 2013).

Vi träffade också på en tuva med ett högt, ståtligt gräs som fick de preliminära namnet **elefantgräs** *Miscanthus* sp. eller **glansmiskantus** *M. sinensis*. När Thomas Karlsson senare tittade närmare på mitt belägg kom han dock fram till att detta var ett ex av **silvermiskantus** *M. sacchariflorus* (det. ThK, S). Det verkar vara första gången den noterats utanför odling i Norden och finns alltså ännu inte med i Thomas Karlssons kärlväxtlista eller i Artportalen. Thomas tror dock att detta är en art som är förbisedd. Den

har större småax än glansmiskantus, längre penselhår samt saknar borst. Han tror att flera andra fynd som registrerats som en miskantusart eller som glansmiskantus kan vara denna art.

Vi for sedan till det ovan nämnda Tappstället och fann där några nya arter såsom **svinamarant** *Amaranthus retroflexus* (det. E. Lj.), **vit spikklubba** *Datura stramonium* var. *stramonium*, **kapkrusbär** *Physalis peruviana*, **bukethirs** *Panicum capillare* och en groddplanta av **dadelpalm** *Phoenix dactylifera*. Erik upptäckte också ett mindre skott av **berlinerpoppel** *Populus x berolinensis*. Inte heller denna art är tidigare noterad utanför odling i Närke (Löfgren 2013).

Därefter gick färden vidare till grustaget vid Mellringe där en stor gatsopshög brukar hysa en del intressanta arter. Där fanns nu bl.a. **grönamarant** *Amaranthus hybridus* ssp. *powellii* (det. Erik Lj.), **grusnejlika** *Gypsophila muralis*, **skuggnäva** *Geranium pyrenaicum*, **gängel** *Galinsoga parviflora* och även här en groddplanta av dadelpalm. Erik gjorde här också dagens superfynd. Vid basen av gatsopshögen fick han syn på ett ex av **tistelgullfrö** *Xanthium spinosum*, en art som vi andra aldrig hade sett. Den visade sig också vara ny för Närke (Löfgren 2013). Det är en sydamerikansk art som har spridit sig till alla varmare trakter runt jorden och naturaliserats där. Till oss här i Norden kommer den numer mest som förorening i fågelfrö.

2012

3/6 Ett besök i Bonstorps grustag gav för mig en ny art, **mossflox** *Phlox subulata*, en art med endast några få tidigare fynd i Närke utanför odlingar (Löfgren 2013). Där fanns också ett fint bestånd med **strandiris** (har blivit årligt förekommande) och ett bestånd med **jätterams** *Polygonatum multiflorum x odoratum*.

Juli – augusti

På f.d. trädgårdstippen vid Lindhultsvägen fanns **ullig hjärtstilla** kvar, nu med två blommande stjälkar. Där fanns också ett ex av **stånds** *Jacobaea vulgaris*, en art som jag inte tidigare sett i Örebrotrakten och som senast 1910 noterats därifrån (Löfgren 2013).

Nya arter på f.d. tippen var också **studentnejlika** *Lychnis chalconica*, **plymspirea** *Aruncus dioicus*, **jättedaggkåpa** *Alchemilla mollis* och **cikoria** *Cichorium intybus*.

7/9 Arne och jag gjorde en rekognoserings-tur till Mellringe grustag och fann en ny art. En tuva med **stenkyndel** *Clinopodium nepeta* (conf. ThK, S; ny för Närke) vid foten av den stora gatsopshögen. Ett ex av **purpurporre** såg vi också.

14/9 Då var det dags för Erik Ljungstrands årliga besök. Vi började med att genomsöka kompostlimpor, jordhögar och den stora gatsopshögen i Mellringe grustag. Redan strax efter starten stötte vi på en ny art. På marken intill en komposthög växte några ex av **kyndelsporre** *Chaenorhinum originifolium* (det. E.Lj, S; ny för Närke). Andra arter vi fann var **stånds** (alltså även här i år), **praktrudbeckia** *Rudbeckia fulgida* var. *speciosa* (det. E.Lj., S), **rosettoxalis** *Oxalis tetraphylla*, **kikärt** *Cicer arietinum* (det. E.Lj., S; i frukt, på gatsopshögen, ny för Närke), **bedfordbjörnbär** *Rubus 'Bedford Giant'* (det. E.Lj.; ny för Närke), **ogräsdurra** *Sorghum halepense*, **blodhirs** *Digitaria sanguinalis*, **blekag** *Cyperus eragrostis*, **tremastarblomma** *Tradescantia virginiana* och **fänkål** *Foeniculum vulgare* (det. E.Lj., S).

På en av limporna fann vi **röd sköldpaddsort** men också en **vitblommig sköldpaddsort**. Då blev det spännande. Var detta en vitblommig sort av **lila sköldpaddsort** *Chelone obliqua* 'Alba' eller var det en art som ännu inte var funnen i Sverige? Efter det att Thomas Karlsson senare granskat mitt inskickade belägg kunde han slå fast att det var **vit sköldpaddsort** *Chelone glabra* (det. ThK, S, troligen ej tidigare noterad utanför odling i Sverige). Jag hittade senare en beskrivning av skiljekaraktärer i en engelsk trädgårdsflora och där stod att denna art har nästan oskaftade blad, spetsiga höglblad och en bred hinnkant på foderbladen. Thomas bekräftade att detta var riktigt. Vi fann också en vitblommig art av **tvillingsporrar** *Diascia* sp. (det. E.Lj., S) som dock inte gick att bestämma till art.

Efter paus var det dags att besöka Bonstorps grustag och där kunde vi först konstatera att **blekag** spridit sig ut från kompostlimporna och etablerat bestånd på fuktig mark i anslutning till vattenfyllda gropar. Kanske en kommande naturaliserad art i vårt land. På mark vid sidan av limporna hittade vi också ett ex av **luktreseda** *Reseda odorata* (det. E.Lj., S) en ny art för mig i området och senast noterad från Närke i Pålshoda 1953 (Löfgren 2013). Erik upptäckte som avslutning ett ex av **fikonmålla** *Chenopodium ficifolium* (det. E.Lj., S; ny för Närke.)

2013

21/9 Erik Ljungstrand var på besök och vi startade även detta år med en rundvandring i Mellringe grustag. Vi återsåg många gamla bekanta såsom **purpurvinda** *Ipomoea purpurea*, **sömntuta** *Eschscholtzia californica*, **stor kustruta** *Thalictrum minus* ssp. *minus* (det. E.Lj., S), **gullklematis** *Clematis tangutica*, **armeniskt björnbär** *Rubus armeniacus*, **praktrudbeckia**, **blå bolltistel** *Echinops banaticus*, **durra** *Sorghum bicolor*, **majs** *Zea mays*, **fänkål** och en groddplanta

av **dadelpalm**. Några för mig nya arter blev det också: **paradisbuske** *Kolkwitzia amabilis* (det. E.Lj., S), **trädgårdsportlak** *Portulaca oleracea* ssp. *sativa* (det. E.Lj., S; ny för Närke), **sibiriskt bovete** *Fagopyrum tataricum* (det. E.Lj., S; ny för Närke) och **lönnmålla** *Chenopodium hybridum* (det. E.Lj., S; ny art för mig i Örebrotrakten).

Efter detta for vi ut till en snötipp vid Boglundsängarna. På den stora plan där snön legat fann vi bl.a. **Nicotiana 'Tinkerbell'**, en framodlad sort av prydnadstobak som numer skall heta så här eftersom dess ursprung är okänt. Den är tidigare funnen åtminstone två gånger i Närke men då rapporterad som en hybrid mellan **klocktobak** och **bloms-tertobak** *Nicotiana langsdorffii* x *sanderæ*. **Gurkört** *Borago officinalis* och **slokstarr** *Carex pseudocyperus* hittade vi också på den stora planen. Runt kanterna fanns några jordhögar som hyste **kapkrusbär** *Physalis peruviana*, **gyllenbär** *P. grisea* och **äkra kransmalva** *Malva verticillata* var. *verticillata*. På andra sidan vägen fanns ett ståtligt ex av **bergkårel** *Erysimum strictum*, första

Blekag *Cyperus eragrostis*.

Fikonmålla *Chenopodium ficifolium*.

fyndet för mig i Örebrotrakten där den senast är noterad ”Vid kruthuset ...” enligt Gellerstedt 1852 (Löfgren 2013).

I Bonstorps f.d. grustag hade detta år skett stora förändringar. Alla kompostlimpor var bortförda, marken hade planats ut och förberetts för byggnation. Nu fanns där asfalterade gator, gatubelysning och ruderatmarker. Så, tack och adjö alla fantastiska, spännande komposthögar som jag besökt varje år sedan 1995. Det har blivit många spännande fynd genom åren. Det började första året med att jag fann ett stort, utbredd exemplar av **gyllebär** på toppen av en kompostlimpa. Det var det första fyndet i modern tid i Norden och det var förstås stimulerande. Sedan var jag fast som ”kompostbotanist”.

Vi for då i alla fall dit i skymningen för att titta närmare på en plats där det tidigare varit en trädgårdstipp för allmänheten i anslutning till grustaget. Allt tippat trädgårdsmaterial var borttaget men på den plana ruderatmarken fanns det en del arter av intresse, såsom **spjutmålla** *Atriplex prostrata*, **lindmalva** *Abutilon theophrasti*, **jätteverbena** *Verbena bonariensis*, **vit spikklubba**, **kapkrusbär**, **strandveronika** *Veronica longifolia*, **kaplobelia** *Lobelia erinus*, **malörtsambrosia** *Ambrosia artemisiifolia*, **hårgängel** *Galinsoga quadriradiata* och **ljust**

Stort tack till Erik Ljungstrand som har lett många av våra ruderatexkursioner och hittat ett flertal nya arter för Närke.

eller mörkt gullfrö *Xanthium strumarium/ orientale* med omogna frukter.

Referens:

Löfgren, Lars 2013: Närkes flora. SBF-förlaget, Uppsala.

Naturskolan i Nora

Under våren och sommaren 2014 fick Studieförbundet och Naturskyddsföreningen bidrag från Leader Bergslagen och Hopajola att starta en naturskola. Kajsa Grebäck och Lena Bjärmark har lagt grunden till samarbeten med skollärdarna genom fortbildningar i utomhuspedagogik för lärare och förskollärare samt Naturen som klassrum. De har deltagit i lägerverksamhet inom särskolan, fritids och scouterna. I ett gemensamt projekt med Svenska kyrkan har odling på kyrkvallen genomförts tillsammans med förskolebarn och ungdomar i kyrkan. Varje fredag under våren genomfördes årstidsvandringar i närmiljön där många medelålders och äldre personer deltog. 20 aktiviteter genomfördes

ute på Alntorps Ö i sommar: Upptäckarsöndagar, Onsdagsvandringar samt Lugna fredagar. En lärordag i augusti fick deltagare lära sig liekunskap, slåtter och mer om biologisk mångfald.

Program 2014

Håll utkik efter kompletteringar i kommande nummer av T-Veronikan och på föreningens hemsida www.olbs.se.

Exkursioner och aktiviteter

19 oktober Mossexkursion till Garphyttans nationalpark. Ledare Michael Andersson. Samling vid Scandic Västhaga, Örebro kl. 10.00.

23 november Inomhusmöte. Björn Nordzell visar bilder och berättar om en resa till Bulgarien. Utrymme finns även till att visa bilder på fynd från sommaren som gått. Kl. 15.00. Lokal Föreningarnas hus, Slottsgatan 3, Örebro.

Herbariegruppen kommer under hösten att träffas för arbetsmöten den 22/10, 12/11 och den 10/12. Alltid kl. 15-20 och alltid på en onsdag i f.d. logementet Narva.

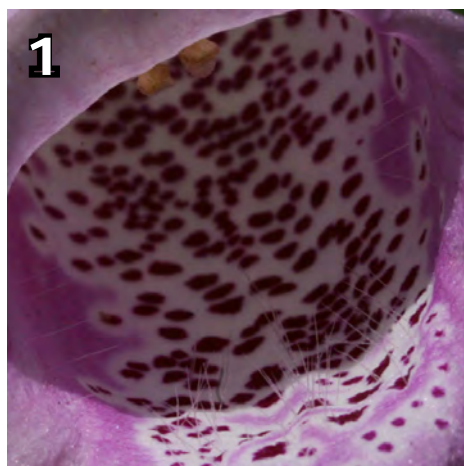
Botaniska bildgåtor

Text och bild: Björn Nordzell.

Vi studerar och artbestämmer helst våra växter i blommande tillstånd, ibland måste vi använda lupp för att komma till klarhet.

Som växtfotograf kan man i stället använda datorn för att förstora, beskära och konstruera med ljussättningen för att trassla till artbestämningen. Då blir det lite mer gåtfullt, lätt att klara av för somliga, svårare för andra.

Skicka in ditt svar till T-Veronikans redaktion före 141115. Först öppnade rätta svar belönas med några vackra blomsterkort.

Örebro Läns Botaniska Sällskap

ÖLBS ändamål är att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska floran inom länet och att verka för skydd av växtlokaler och växtsamhällen. ÖLBS är anslutet till Svenska Botaniska Föreningen.

Styrelse

Ordförande

Rain Nylund Drottning Kristinag. 13
713 32 NORA, tfn 073-098 40 10
rainnylund@hotmail.se

Vice ordförande

Daniel Gustafson Östra Vintergatan 48
703 43 Örebro, tfn 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Kassör

Vakant

Ledamöter

Therese Aremyr Framnäsudden 38
705 10 Örebro, tfn 070-637 55 71
therese.aremyr@orebro.se

Inga Hedgren Stensoppsvägen 1
705 95 Örebro, tfn 073-994 60 16
inga.hedgren@telia.com

Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10,
691 52 Karlskoga, tfn 0586-72 84 78
owe.ka@telia.com

Berit Ragné Odengatan 2
713 32 Nora, tfn 0587-109 11
berit.ragne@telia.com

Suppleanter

Gunilla Dahlén Rådmansgatan 19 A
702 13 Örebro, tfn 0703-25 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Ingevi Fall Tempelkärrsvägen 25
702 30 Örebro, tfn 019-24 04 82
tfn 070-319 59 75, ingefall@telia.com

Organisationsnummer

875001-7298

Adress

Korrespondens ställs till ordföranden.

Medlemsavgift 2014

Ordinarie medlem 150 kr.

Familjemedlem 75 kr (ej *Veronikan*).

Avgift inbetalas till

Plusgiro **64 26 24-1**.

Glöm ej att ange namn när ni betalar medlemsavgiften. Vi är också tacksamma om ni meddelar oss era adressändringar och e-postadress.

Veronikan

Årgång 19 nr 3/2014

Vice ordföranden har ordet	
Daniel Gustafson	3
Rapport från Tysslingedagen	
Berit Ragné	3
Fjärilarnas blomsterrestaurang, del 2	
Claes U. Eliasson	4
Gråmalvan vid Käggleholms slottsruin	
Åsa Forsberg	10
Ny intressant art i Östernärke	
Arne Holmer	12
Stora skogsbränder är inget nytt	
Per Erik Persson	14
Hjälp önskas i Sånnaboda	15
Ruderatexkursioner i Örebrotrakten	
Åke Lindström	16
Naturskolan i Nora	
Lena Bjärmark	21
Program 2014	22
Botaniska bildgåtor	
Björn Nordzell	22

